

DANILO KIŠ

O NACIONALIZMU

Nacionalizam je, pre svega, paranoja. Kolektivna i pojedinačna paranoja. Kao kolektivna paranoja, ona je posledica zavisti i straha, a iznad svega posledica gubljenja individualne svesti; te, prema tome, kolektivna paranoja i nije ništa drugo do zbir individualnih paranoja doveden do paroksizma. Ako pojedinac, u okviru društvenog projekta, nije u stanju da se «izrazi», ili zato što mu taj društveni projekt ne ide na ruku, ne stimuliše ga kao individuu, ili ga sprečava kao individuu, što će reći ne daje mu da dođe do svog entiteta, on je primoran da svoj entitet traži izvan identiteta i izvan tzv. društvene strukture. Tako on postaje pripadnik jedne skupine koja postavlja sebi, bar na izgled, kao zadatak i cilj probleme od epohalne važnosti: opstanak i prestiž nacije, ili nacija, očuvanje tradicije i nacionalnih svetinja, folklornih, filozofskih, etičkih, književnih, itd. Sa teretom takve, tajne, polujavne ili javne misije, N.N. postaje čovek akcije, narodni tribun, privid individuumu. Kad smo ga već sveli na tu meru, na njegovu pravu meru, pošto smo ga izdvojili iz krda, u koje se on sam smestio – ili gde su ga drugi smestili, imamo pred sobom individuu bez individualnosti, nacionalistu, rođaka Žila (Jules).

To je onaj Sartrov Žil, koji je porodična nula, čija je jedina osobina da ume da prebledi na pomen jedne jedine teme:

DANILO KIŠ O NACIONALIZMU

Nacionalizam je, pre svega, paranoja. Kolektivna i pojedinačna paranoja. Kao kolektivna paranoja, ona je posledica zavisti i straha, a iznad svega posledica gubljenja individualne svesti; te, prema tome, kolektivna paranoja i nije ništa drugo do zbir individualnih paranoja doveden do paroksizma. Ako pojedinac, u okviru društvenog projekta, nije u stanju da se «izrazi», ili zato što mu taj društveni projekt ne ide na ruku, ne stimuliše ga kao individuu, ili ga sprečava kao individuu, što će reći ne daje mu da dođe do svog entiteta, on je primoran da svoj entitet traži izvan identiteta i izvan tzv. društvene strukture. Tako on postaje pripadnik jedne skupine koja postavlja sebi, bar na izgled, kao zadatak i cilj probleme od epohalne važnosti: opstanak i prestiž nacije, ili nacija, očuvanje tradicije i nacionalnih svetinja, folklornih, filozofskih, etičkih, književnih, itd. Sa teretom takve, tajne, polujavne ili javne misije, N.N. postaje čovek akcije, narodni tribun, privid individuuma. Kad smo ga već sveli na tu meru, na njegovu pravu meru, pošto smo ga izdvojili iz krda, u koje se on sam smestio – ili gde su ga drugi smestili, imamo pred sobom individuu bez individualnosti, nacionalistu, roñaka Žila (Jules).

To je onaj Sartrov Žil, koji je porodična nula, čija je jedina osobina da ume da prebledi na pomen jedne jedine teme: Engleza. To bledilo, to drhtanje, ta njegova «tajna», da ume da prebledi na pomen Engleza, to je jedino njegovo društveno biće i to ga čini značajnim, postojećim: nemojte pred njim pominjati engleski čaj, jer će vam svi za stolom početi namigivati, davaće vam znake rukama i nogama, jer Žil je osetljiv na Engleze, zaboga, pa to svi znaju, Žil mrzi Engleze (a voli svoje, Francuze), jednom rečju, Žil je ličnost, on postaje ličnost zahvaljujući engleskom čaju.

Ovaj i ovakav portret, primenjiv na sve nacionaliste, može se slobodno, a po ovoj shemi, razviti do kraja: nacionalista je, po pravilu, kao društveno biće, i kao pojedinac, podjednako ništavan. Izvan ovog opredeljenja, on je nula. On je zapostavio porodicu, posao (uglavnom činovnički), literaturu (ako je pisac), društvene funkcije, jer su one isuviše sitne u odnosu na njegov mesijanizam.

Treba li reći da je on, po opredeljenju asketa, potencijalni borac koji čeka svoj čas.

Nacionalizam je, da parafraziram Sartrov stav o antisemitizmu, «potpun i slobodan izbor, globalan stav koji čovek prihvata ne samo prema drugim nacijama nego i prema čoveku uopšte, prema istoriji i društvu, to je istovremeno strast i koncepcija sveta».

Nacionalista je, po definiciji, ignorant. Nacionalizam je, dakle, linija manjeg otpora, komocija. Nacionalisti je lako, on zna, ili misli da zna, svoje vrednosti, svoje, što će reći nacionalne, što će reći vrednosti nacije kojoj pripada, etičke i političke, a za ostale se ne interesuje, ne interesuju ga, pakao to su drugi (druge nacije, drugo pleme). Njih ne treba ni proveravati.

Nacionalista u drugima vidi isključivo sebe – nacionaliste.

Pozicija, rekosmo li, komotna. Strah i zavist. Opredeljenje, angažovanje koje ne iziskuje truda. Ne samo «pakao to su drugi», u okviru nacionalnog ključa, naravno, nego i: sve što nije moje (srpsko, hrvatsko, francusko...) to mi je strano.

Nacionalizam je ideologija banalnosti. Nacionalizam je, dakle, totalitarna ideologija.

Nacionalizam je, uz to, ne samo po etimološkom značenju, još poslednja ideologija i demagogija koja se obraća narodu. Pisci to najbolje znaju. Stoga je pod sumnjom nacionalizma svaki pisac koji deklarativno izjavljuje da piše «iz naroda i za narod», koji svoj individualni glas tobože potčinjava višim, nacionalnim interesima. Nacionalizam je kič (a, da se podsetimo, kič bi se mogao meriti stepenom banalnosti svojih asocijacija – A. Mol.), u srpsko – hrvatskoj varijanti, nacionalizam je borba za prevlast oko licitarskog srca.

Nacionalista, u principu, ne zna ni jedan jezik, niti tzv. varijante, ne poznaje druge kulture – ne tiču ga se. Ali stvar nije tako prosta. Ako i zna neki jezik, što će reći da kao intelektualac ima uvid u kulturno nasleđe neke druge nacije, velike ili male, to mu znanje služi samo tome da uspostavlja analogije, na štetu onih drugih, naravno. Kič i folklor, folklorni kič, ako vam se tako više sviđa, nisu ništa drugo do kamuflirani nacionalizam, plodno polje nacionalističke ideologije. Zamah folklorizma, kod nas i u svetu, nije antropološke prirode, nego nacionalističke. Insistiranje na famoznom *colour locale*-u takođe je,

ako je izvan umetničkog konteksta, što će reći da nije u službi umetničke istine, jedan od vidova nacionalizma, prikrivenog.

Nacionalizam je, dakle, prevashodno negativitet, nacionalizam je negativna kategorija duha, jer nacionalizam živi na poricanju i od poricanja. Mi nismo ono što su oni. Mi smo pozitivan pol, oni negativan. Naše vrednosti, nacionalne, nacionalističke, imaju funkciju tek u odnosu na nacionalizam onih drugih: mi jesmo nacionalisti, ali oni su to još i više, mi koljemo, kad se mora, ali oni još i više; mi smo pijanci, oni alkoholičari; naša istorija je ispravna samo u odnosu na njihovu, naš je jezik čist samo u odnosu na njihov.

Nacionalizam živi od relativizma. Ne postoje opšte vrednosti, estetičke, etičke, itd. Postoje samo relativne. I u tom smislu, u prvom redu, nacionalizam jeste nazadnjaštvo. Treba biti bolji samo od svoga brata ili polubrata, ostalo me se i ne tiče.

Skočiti malo više od njega, ostali me se ne tiču. To je ono što smo nazvali strah. Ostali čak imaju pravo da nas dostignu, da nas prestignu, to nas se ne tiče. Ciljevi nacionalizma uvek su dostižni ciljevi, dostižni jer su skromni, skromni jer su podli.

Ne skače se, ne baca se kamena s ramena da bi se dostigao svoj sopstveni maksimum, nego da bi se nadigrali oni, jedini, slični a tako različni, zbog kojih je igra i započeta.

Nacionalista se, rekosmo, ne boji nikog, osim svog brata. Ali od njega se boji strahom egzistencijalnim, patološkim: pobeda izabranog neprijatelja jeste njegov apsolutni poraz, ukidanje njegovog bića. Pošto je strašljivac i nikogović, nacionalista ne ističe sebi više ciljeve. Pobeda nad izabranim neprijateljem, onim drugim, jeste apsolutna pobeda. Stoga je nacionalizam ideja beznaña, ideologija moguće pobede, zagarantovana pobeda, poraz nikad konačan. Nacionalista se ne boji nikoga, «nikoga do Boga», a njegov bog jeste bog po njegovoj meri, bleđi roñak Žil, negde za nekim drugim stolom, njegov brat roñeni, isto toliko nemoćan kao i on sam, «ponos porodice», porodični entitet, svesni i organizovani deo porodice i nacije – bleđi, blesavi roñak.

Rekli smo, dakle, biti nacionalista znači biti individuum bez obaveze. «To je kukavica koja ne želi da prizna svoj kukavičluk; ubica koji potiskuje svoju naklonost ka ubistvu, nemoćan da je

sasvim priguši a koji se, ipak, ne usuđuje da ubije, osim iz potaje ili anonimnosti gomile, ili u nekakvom pravednom ratu. Nezasadovoljnik koji u mirnodopsko vreme ne usuđuje da se pobuni iz straha od konsekvenci svoje pobune» - slika i prilika citiranog Sartrovog antisemite. I odakle, pitamo se, taj kukavičluk, to opredeljenje, taj zamah nacionalizma u naše doba? Pritisnut ideologijama, na marginama društvenog kretanja, zbijen i izgubljen među konfrontiranim ideologijama, nedorastao individualnoj pobuni, jer mu je ona uskraćena, individuum se našao u procepu, u praznini, ne učestvuje u društvenom životu a društveno biće, individualista a individualnost mu uskraćena u ime ideologije, i šta mu preostaje drugo nego da svoje društveno biće traži drugde? Nacionalista je refulirani individualista, nacionalizam je refulirani (kolektivni) izraz tog i takvog individualizma, ideologija, i antiideologija...

Ideje, br. 4. za 1973. (intervju)

Čas anatomije, 1978.

Table of Contents

[Start](#)